

Zondag 26 september 2021
TivoliVredenburg - Hertz

NIEK BAAR & KRISTIAN BEZUIDENHOUT

Viool & fortepiano

Wolfgang Amadeus Mozart 1756 - 1791
Sonate voor piano en viool KV 379 (april 1781)
I. *Adagio - Allegro*

Ludwig van Beethoven 1770 - 1827
Sonate nr. 10 opus 96 (1812)
Opgedragen aan Aartshertog Rudolph van Oostenrijk
I. *Allegro moderato*
II. *Adagio espressivo*
III. *Scherzo: allegro - poco allegretto*

Franz Schubert 1797 - 1828
Grand duo D 574 (augustus 1817)
Sonate in A-groot:
I. *Allegro moderato - scherzo*
II. *Presto - andantino - allegro vivace*

Muziek in tijden van verlichte despoten

Stel je eens voor, de verlichtingsfilosoof Emanuel Kant loopt door zijn stadje Koningsbergen. De handen op de rug, broedt hij er uit hoe ons brein zich verhoudt tot de werkelijkheid. Wij, 'subjecten', zijn ernstig beperkt in onze waarneming van de objecten om ons heen, stelt hij vast. Immers, onze zintuigen kennen zo hun grenzen. Nietwaar?

Kortom, we leven in de jaren tachtig van de achttiende eeuw. Het volk begint zich te roeren. De in slaap sussende wierook van de kerkleiders begint het te verliezen van de verkwikkende koffie in de cafés en vrijmetselaarsloges, waar geestdriftig wordt gediscussieerd. Aristocratische vorsten voelen aan hun water dat het vuur hen aan de lippen staat. Joseph II, Habsburgs heerser, begint een promotiecampagne voor zichzelf. In overleg met zijn spindokters plukt hij zichzelf als 'verlicht despoot'. Beetje meer rechten voor de boeren hier, beetje meer zeggenschap voor de burgers daar. Zolang jullie mij maar op m'n troon laten zitten. Zolang ik maar mijn kippetjes kan kluiven, vind ik het allemaal wel best. Intussen beschikt supertalent Wolfgang Amadeus Mozart over een fenomenale gereedschapskist voor componeren en het beroeren van klaviertoetsen. De fuga's, de polyfonie van Bach, ze zijn hem bijgebracht. Al is de oude vader Bach alweer in vergetelheid geraakt en diens ambachtelijk kunnen meer een leerboek voor componisten. Een zoon van Bach, Carl Philipp Emanuel, is veel beroemder en nog in leven. Hij legt uit hoe je pianist kunt worden in zijn *Versuch über die wahre Art das Clavier zu spielen*.

Muziek in tijden van dwarsliggende bisschoppen

Brieven van Mozart vertellen ons van een bedillerige vader en een aartsbisschop van Salzburg die hem 'ontzettend dwars zit'. Vader vindt het eng dat zoonlief in Wenen zit. Zelf geniet Mozart echter met volle teugen: *'Ik verzeker U dat het hier een heerlijke stad is – en voor mijn métier de beste van de hele wereld. Iedereen zal het U bevestigen. En ik ben graag hier en daarom heb ik er ook alle profijt van.'* Antonio Brunetti is die aprilmaand de violist aan zijn zijde te Wenen. Aan hem is deze sonate opgedragen. Brunetti had emplooi bij aartsbisschop Colloredo als concertmeester van de hofkapel van Salzburg. Hij zat er sinds 1776 in het orkest als opvolger van Mozart zelf.

Mozart zou deze sonate binnen een uur hebben neergepend, vlak voor de klok van twaalf op 8 april. Er stond hem een deadline voor ogen: première op 9 april 1781. Er is er hier maar één die het kan hebben meegemaakt: de klankkast van de Carlo Bergonzi van Niek Baar was toen zo'n 52 jaar geleden uit hout gesneden in Cremona. Violen dragen vele geheimen met zich mee. Tijdens de genoemde première zou Mozart zonder bladmuziek de klavierpartij uit het hoofd hebben vertolkt. Beethoven had daar eveneens een handje van. En ook zijn Sonate opus 96 was pas 'op de valreep klaar', zoals Jan Caeyers signaleert in zijn Beethoven-biografie, waarin hij vertelt hoe deze sonate de weerslag vormt van een *mental breakdown*. Elk zicht op een gelukkig huwelijk leek definitief verkeken. Beethovens vaak genoemde 'unsterbliche Geliebte' zou, zo realiseerde hij zich terdege, nooit de sponde met hem delen.

Beethovens innerlijke verstillings

Het is de laatste sonate die Ludwig ons voor deze bezetting naliet. Ze stond en staat in de schaduw van de eclatante *Kreutzer*- en *Frühlings*-sonates, maar laat je afdalen in innerlijke verstillings met haar ingetogen poëzie. Beethovens publiek zat er niet op te wachten. Het leidde tot een aantal jaren uitstel, tot 1816, van de uitgave in druk. De eerste violist ooit die zich eraan waagde was de Fransman Pierre Rode. Deze Pierre vond daarbij aartshertog Rudolph aan zijn zijde. Rudolph keek vanachter een vleugel in de chique woning van Lobkowitz op naar hoe Rode zijn strijkstok hief. Het was 29 december van 1812. Een bode had de sonate pas twee dagen tevoren, nog druipend van natte inkt, uit Beethovens nerveuze handen ontvangen.

Musicologen signaleren een verwantschap met het befaamde 'Aartshertog' pianotrio en merken op dat in deze werken Beethovens middelste periode met een hoogtepunt tot afsluiting komt. Violist en pianist werpen elkaar poezelige trillers toe. Bijzonder is dat de triller hier drager is van een muzikale functie, dus meer dan ornament. De eerste toon roept als een klinkend vraagteken een kwetsbare sfeer van melancholie op. Uit het pastorale spel ontwaakt een prachtig spel van gebroken drieklanken. Beethovens zoektocht naar een verloren Arcadië? Het tweede motief is met zijn voorwaarts strevende toonherhalingen opstandiger, maar vervloeit al snel in een warm bad van triolen. Het tweede thema valt te herkennen aan de gepuncteerde ritmiek. Een lied besluit de 'expositie', zoals de opening van een sonatedeel heet. Zacht klokkende triolen daaronder lijken ons toe te roepen: 'Let op! *Gibt acht!* Franz Schubert is mijn opvolger en hij is al vijftien jaar op aard!'

Het *Adagio* in Es-groot verkent op grootse wijze innerlijke zielenroerselen in een ranke vorm. Een naar binnen gekeerde bezonkenheid en weemoed bepalen de sfeer. Beethoven zou zichzelf niet zijn als hij daar niet een stuijterend *Scherzo* in g-klein, met opzweepende *sforzato*-accenten tegenover zou stellen. De *Finale* ten slotte, varieert over een lichtvoetig en schijnbaar argeloos dansthema met een vijftal reflecties daarop. In het hart van de reeks verrast ons een langzame passage (*a tempo adagio*) meesterlijk versierd met figuraties. Het was de komst naar Wenen van Pierre Rode die Beethoven de inspiratie en energie gaf zijn sonate op deze ingetogen wijze te voltooien. De Fransman was niet uit op bravoure. Pierre zocht zijn violistisch genoege eerder in elegante verfijning.

Componeren in de schaduw van Beethoven

Schubert voelde zich in de schaduw staan van Beethoven. Toch liet hij zich er niet door verlammen. Integendeel. Beethoven inspireerde hem tot in het merg van zijn botten om het onderste uit de kan te halen binnen het korte tijdsbestek dat hem gegeven was. 'Grand Duo' onderscheidt

zich van eerdere klassieke sonates door conflict, in muzikaal technische zin 'de doorwerking', naar de zijlijn te verwijzen. Schubert houdt zijn 'doorwerking' heel kort. Het biedt hem de ruimte lyrisch uit te waaiëren met zijn gulle melodische gaven. Toch ook hier een fel contrast in het stormachtige *Scherzo*, met opwaartse eruptieve akkoordbrekingen. Het 'Trio', lees het middelste couplet van dit deel, tovert met harmonie door melodisch materiaal chromatisch te peperen. Gewichtloos volgt het *Andantino* in a-klein met een heerlijk lied. Een drieluik is de vorm van de *Finale* waarmee het werk besluit, waarbij Schubert het a-klein laat terugkeren in het middelste paneel.

Huib Ramaer